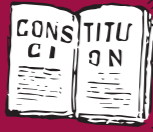

La política és per a tothom

EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Fa dos-cents anys Barcelona era la ciutat més revolucionària d'Europa. Feia any i mig, el 1821, havia patit l'epidèmia més devastadora en segles i les crisis s'apilaven. El nou règim liberal, definit per la Constitució de 1812, es fonamentava en la participació i l'opinió de la ciutadania cospada a través de la premsa, les societats patriòtiques i les peticions a les Corts.

Els liberals més exaltats controlaven Barcelona des de l'Ajuntament, des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i des dels quarters dels batallons de la Milícia Nacional Voluntària. En particular, la tertúlia era un espai de reunió dedicat a la difusió i pedagogia del nou sistema polític entre els ciutadans. Ràpidament es convertí en un dels centres d'articulació dels grups de liberals exaltats, els quals es contraposaven als moderats. Era una mena de club que recollia diverses opinions polítiques articulades al voltant de les societats secretes (paramaçons, comuners, carbonaris, etc.). Algunes d'aquestes societats s'havien constituït en l'època precedent per evitar la repressió de la monarquia absoluta i es perpetuaren i creixeran durant el Trienni Liberal, fruit de les dificultats d'acceptar públicament la formació de partits polítics. Quant a la Milícia Nacional Voluntària, aquesta exercia de contrapès a les institucions liberals i vigilava el compliment de la constitució per les autoritats, alhora que era la garant de l'ordre públic i defensava el règim liberal enfront dels seus enemics. La seva acció serà decisiva durant la guerra civil de 1822-1823 i la invasió francesa posterior, en la qual la milícia sortirà dels pobles i ciutats, convertint-se en una alternativa més popular i participativa que l'exèrcit.

Evocar la història del Trienni Liberal implica entendre com, des dels orígens del sistema polític liberal, afloraren tensions per definir els límits de la participació política, de la pluralitat d'espais de representació, de la llibertat d'opinió, així com la necessitat d'exercir contrapesos per no caure en el despotisme. Des d'un primer moment, en el si dels règims liberals es va produir el debat entre el desenvolupament del nou sistema en clau radical o representativa.

Jordi Roca Vernet. Universitat de Barcelona
Pep Rueda Sabala. Universitat de Barcelona

La Revolució Transnacional

Les revolucions constitucionals, tant en clau republicana com liberal, convertiran als súbdits en ciutadans i, a una minoria més o menys gran d'aquests, en actors polítics rellevants. Aquestes revolucions, tot i definir els límits dels Estats-Nació liberals, seran processos d'abast transnacional que depassen el marc dels Estats. A la dècada dels vint del segle XIX es produeix una nova onada revolucionària que s'inicia a la monarquia espanyola i s'estendrà pel sud d'Europa i Amèrica, tot i que el seu ressò arribarà al centre i l'est d'Europa, i a l'Àsia. Van esclatar revolucions a Nàpols, Piemont, Portugal, Grècia i Rússia, i a França s'avortaren diverses conspiracions que van despertar la por d'una nova Revolució Francesa. A l'altra banda de l'Atlàntic esclataren revolucions a diversos territoris de la monarquia espanyola que van donar lloc a la independència de Mèxic, Centreamèrica, i Perú. Tant a Europa com en l'espai iberoamericà circularen persones i idees revolucionàries, així com formes d'organització política civil (societats patriòtiques i milícies), de mobilització (pronunciament) i models constitucionals (Constitució de 1812). Aquests processos revolucionaris tingueren punts d'arrencada similars però amb un abast diferent en funció de la irrupció d'idees anticlericals i republicanes. Així, la Constitució de 1812 es traduí a diverses llengües, ja que s'adoptarà provisionalment en els territoris en situacions revolucionàries fins que es promulgui una constitució pròpia.

Durant els anys anteriors al Trienni Liberal (1820-1823), el territori francès esdevindrà un espai prolífic per a la producció d'obres de contingut polític destinades al mercat editorial en castellà. Ara bé, en la mesura que la revolució s'estengui per altres territoris europeus (Nàpols, Piemont i Portugal) la por d'una nova revolució arribarà a les autoritats franceses. Cada vegada serà menys habitual cultivar les idees liberals revolucionàries a França, país que esdevindrà un refugi per als qui les combatin.

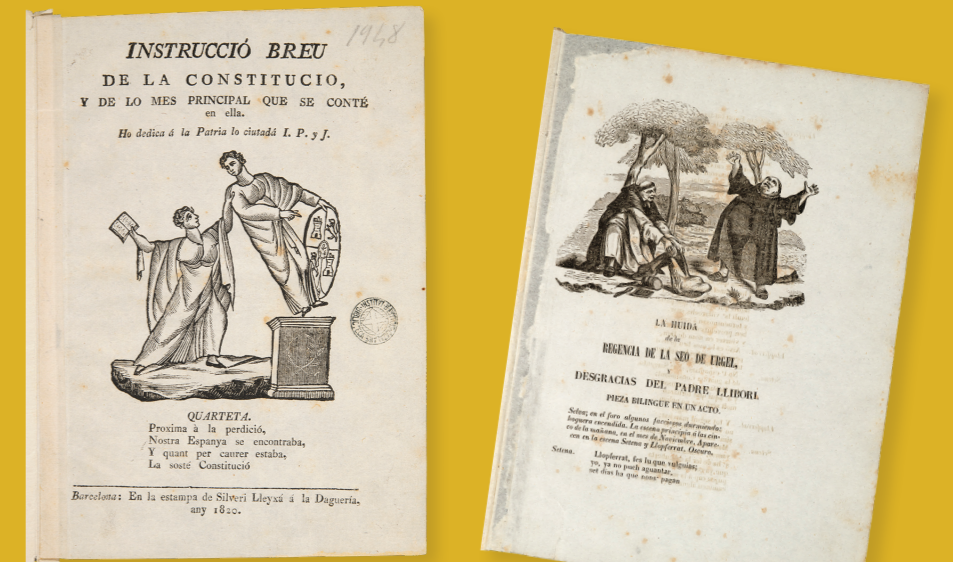

Pedagogia política liberal

Per a la consolidació del triomf del règim liberal s'estimularà la difusió dels principis del nou sistema entre la població a fi de mobilitzar-la i evitar la reacció contra el canvi polític. Els liberals maldaran per fer arribar l'esperit i la lletra de la Constitució arreu, i per fer-ho empraran el català i un reguitzell de formes de pedagogia que l'Església havia utilitzat per difondre els dogmes i la doctrina catòlica. L'adopció d'aquests mecanismes va suscitar crítiques entre els eclesiàstics, ja que s'afavoria l'amalgama entre el dogma catòlic i el libe-

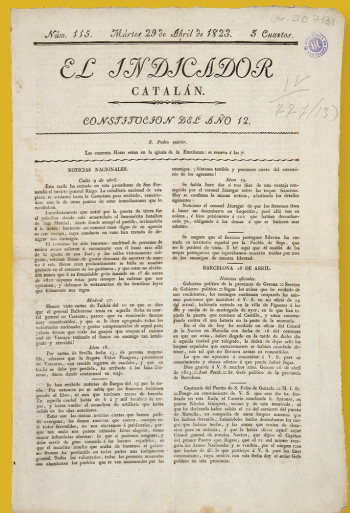
ralisme a través de la profusió de l'ús de catecismes, credos i oracions amb connotació política. Aquesta dessacralització dels mecanismes de propaganda de la doctrina catòlica i la consegüent reacció d'una part rellevant de l'Església catòlica atacant el règim liberal, provocarà la irrupció d'un discurs marcadament anticlerical. Tot i l'eficiència dels mitjans de propaganda i l'ús d'aquesta pedagogia per difondre les idees liberals, la fervent reacció eclesiàstica impedirà que en etapes posteriors de la Revolució Liberal (1808-1843) s'emprin de manera tan massiva com es feu a la dècada dels vint.

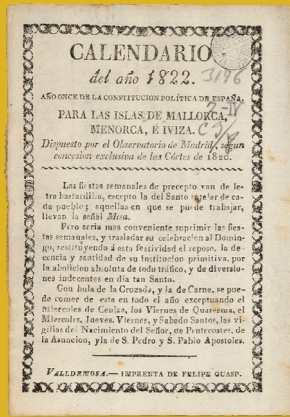
La difusió del llenguatge i el discurs polític liberal revolucionari anirà més enllà de l'adoctrinament catòlic i es farà ús de la pedagogia escolar i acadèmica adreçada a nens i a joves. També es polititzaran algunes formes d'oci per a infants, com les auques o altres productes culturals dedicats a l'entreteniment, com ara el teatre més o menys formal, o els fulls volanders. Els col·loquis i les converses afavoriran la transformació de la paraula impresa en una paraula escoltada a través de les representacions populars, que feien més comprensibles les noves idees liberals. L'ús del català permetrà que els discursos liberals siguin accessibles a tots aquells col·lectius més o menys populars que no tenien contacte regular amb la llengua castellana, a diferència de les elits que la coneixen bé. El castellà s'identificarà amb la llengua del règim liberal, fet que provocarà que en els anys de la guerra civil (1822-1823) els sectors reaccionaris s'apropriïn massivament de la llengua catalana, que era la llengua corrent de la població, per difondre les seves idees més enllà de Barcelona.

Els temps i els espais de la política

La política forjarà una nova temporalitat definida per un origen vinculat a la formació de la nació liberal durant la Guerra del Francès i una tradició de lluita per la llibertat que es remuntarà a un passat llunyà i idealitzat. Es fixarà un calendari basat en les festes cíviques que desplaçarà la centralitat de les festes religioses. Aquestes festes commemoraran efemèrides vinculades al triomf del règim liberal, com ara: la promulgació de la Constitució, el 19 de març de 1812; la proclamació del text en cada localitat, que a Barcelona serà el 10 de març de 1820; o l'aixecament popular contra

les tropes napoleòniques, el 2 de maig de 1808. El nou calendari conciliava dates claus pels liberals, tant d'abast local com nacional, que alhora marcaven el ritme de renovació de les autoritats a través dels processos electorals.

Simultàniament, l'espai públic adquirirà un significat més explícit políticament a través de noves denominacions de carrers i places, i de les característiques i usos d'aquestes. Les places seran més grans per poder acollir els rituals i festes amb contingut polític, i es proposaran monuments efímers dedicats als herois nacionals, convertits en models de vides exemplars. La plaça principal de la localitat rebrà la nova denominació de "plaça de la Constitució", associada a una làpida constitucional. A les façanes de l'Ajuntament i als espais eclesiàstics s'hi pintaran articles de la Constitució que reforçaran les interpretacions més rupturistes basades en la participació popular, la qual exercia de contrapès de les institucions amb l'objectiu d'assegurar el compliment de l'esperit de llibertat de la Constitució.

Nous cultes i noves devocions polítiques

El culte polític als líders del pronunciament de 1820 s'associarà a la irrupció de la devoció pels màrtirs polítics, liberals que havien estat executats per la Monarquia borbònica amb la col·laboració de la Santa Inquisició després del retorn de Ferran VII del seu dolç captiveri francès. El màrtir més destacat fou Luis Lacy, qui havia fracassat en el seu intent de pronunciar-se a Barcelona el 1817. Fou jutjat i condemnat a mort a Barcelona i el seu culte, com el d'altres militars executats per intentar pronunciar-se a favor de la Constitució, s'estendrà arreu dels territoris de la nació espanyola d'ambdues bandes de l'Atlàntic. La devoció pel general Lacy fou alimentada per la seva dona, Emilie du Guerneur, qui en ocasions presidirà la Tertúlia Patriòtica de Lacy de Barcelona. Aquest fou un espai de participació política amb presència de dones que impulsà la creació d'un batalló de joves milicianes encapçalat per la vídua de Lacy. Aquelles dones s'apropriaren de la seva condició de ciutadanes malgrat les reticències dels liberals. La Constitució de 1812 havia omès la participació política formal de les dones, però el seu esperit universalista i igualitari n'afavorí la mobilització.

D'ençà del triomf del pronunciament de 1820 va créixer la popularitat dels seus artífexs, quatre militars (Rafael del Riego,

Antonio Quiroga, Miguel López de Baños i Felipe del Arco-Agüero). L'èxit d'aquella inversió de l'ordre establert per Ferran VII va ser que els militars desencadenaren un canvi revolucionari de la mà d'una àmplia xarxa de conspiradors liberals. Durant els anys del Trienni, Rafael del Riego serà percebut com l'artífex de la continuïtat del procés revolucionari, exercint un lideratge polític entre els liberals més exaltats i propiciant un culte polític entre sectors populars. Rere aquella popularitat hi havia la fascinació que despertava el mite romàntic de Napoleó Bonaparte, mort el 5 de maig de 1821 a l'illa de Santa Elena. El bonapartisme dels anys vint era revolucionari i liberal, i obviava l'oportunisme, l'imperialisme, l'antiparlamentarisme o l'autoritarisme de Napoleó.

Batalla cultural

La guerra civil i la invasió francesa (1822-1823)

Ben aviat, els partidaris del règim liberal s'hagueren d'enfrontar als enemics d'aquest, defensors de la monarquia absoluta, que empraren les mateixes formes de pedagogia i propaganda política. Els realistes van mobilitzar alhora als seus adeptes apel·lant a l'opinió dels sectors populars, fet que de vegades suscità l'enaltiment d'una política basada en la satisfacció de les demandes populars. La diversitat política dels enemics del liberalisme era molt àmplia, afavorint la derrota del règim liberal, però impedit també la consolidació d'una alternativa política contrarevolucionària. El combat contra els liberals desencadenà la persecució i destrucció de tots aquells símbols que determinaven el temps, l'espai i els nous cultes. La resposta liberal serà virulenta i repressora contra els enemics que posaven en qüestió un nou model social. S'acabarà la pedagogia liberal i s'imposarà *el Trágala* constitucional. La pluralitat d'enemics del liberalisme, encapçalats per les tropes franceses, denominades els Cent Mil Fills de Sant Lluís, acabaran amb el règim liberal. Els realistes volien retornar a un passat idealitzat que no qüestionava el paper de l'Església, de la Monarquia o de les antigues corporacions. La presència de l'exèrcit francès apaivagà les tensions, però allà on aquest no hi era esclataren conflictes per les expectatives generades pel nou règim absolut i les noves autoritats.

El Trienni Liberal accelerà un procés revolucionari donant múltiples significats a les demandes dels liberals i a la revolució, i alhora encetant un conflicte virulent amb els seus enemics que tindrà continuïtat durant més d'una dècada. La Guerra Carlina (1833-1840), les bullangues, els conflictes entre liberals i el sorgiment d'una alternativa democràtica, tindran el seu origen en l'experiència política rupturista i controvertida d'aquells tres anys i mig, que seran difícils d'encaixar en els relats legitimadors proposats pel règim liberal moderat posterior.

La política és per a tothom

EL TRIENNI LIBERAL (1820-1823)

Del 20/4 al 17/6/2023

Horari: De dimarts a divendres d'11 a 15 i de 17 a 20 h
Dissabtes de 10 a 14 h

Biblioteca de Catalunya

Generalitat de Catalunya Departament de Cultura